

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 12. ЈУНА 1894.

НЕСНИШТВО

БОРИС ГОДУНОВ

ДРАМА У ПЕТ ЧИНОВА

НАПИСАО А. С. ПУШКИН

С РУСКОГ ПРЕВЕО А ПИСАРЕВИЋ

ЧЕТВРТИ ЧИН

ПРВА ПОЈАВА

Царско веће. — Цар, патријарх и бојари

Цар

Може л' то бити? Да тај расколник
Против нас диже бунтовне чете?
Претње нам писат' усуђује се!
Доста је, хајд'те, крајње је време;
Трубецки и ти, Басманов, брзо
У помоћ мојим верним вођима!
Бунтовници су у Чернигову.
Спасавајте ми град и грађане!

Басманов

О, господару!

Та не ће ни три месеца проћи,
А о њем нема ни трага ни гласа;
Довешћемо га у Москву као
Дивљега зверу у окованој
Крлџи. Богом ја ти се кунем!

(Одлази с Трубецким)

Цар

Посланике ми шведски краљ посла,
Савез ми нуди; ал' није нужна
Још помоћ туђа; и у нас има
Доста ратника, да одбијемо
Те бунтовнике и издајнице.

Отказо сам му.

Шчелкалов! Пошљи

Свим војводама заповест моју,
По обичају нек сваки старом
Свог коња узја и купи људе
Цару на војску; и нек позову
Из манастира искушенике!
Прошлих година, када је пропаст
Претила земљи, у бој су ишли
И свети оци; ал' сад не ћемо
Да њих мучимо, нек с' они моле;
Цар тако хоће са бојарима;
А сад решимо важно питање:
Сви знате да је тај узурпатор
Пронео свугде гласове лажне,
Писма, што их је разасло свугде,
Посејала су буну и разбор;
На трговима метеж се чује,
Духови пламте — треба их гасит'...
Воло бих смртне казни избећи,
А чиме? како? — Решимо сада!
Дед, свети оче, ти први збори!

Патријарх

Слава свевишњем, који усели
У душу твоју, велики царе,
Духа милости, кротко стрпљење!
Пропаст грешника тога ти не ћеш,

www.univ.rs Већ мирно чекаш да с' мрак разгони,
 Разгониће се, и правде вечне
 Сунце ће свима засјати, царе!
 Ја богомољац, твој верни, данас
 Никакав суђа у светским стварма,
 Усуђујем се свој глас ти дати:
 Тај син паклени, расколник клети,
 Димитријем се пред светом назво;
 Заодено се именом туђим
 Бестидник као ризом краденом;
 Раздерати је треба — и он ће
 Наготов својом бити посрамљен.
 Средство нам за то сам Господ пружа:
 Чуј, царе,: једном пре шест година,
 Баш оне године, кад ти је Господ
 Благослов дао на царску круну —
 У вече касно дође ми пастир,
 Прост старац и већ у годинама,
 И он ми чудну тајну повери.
 „Од детињства сам“, рече, „слеп осто,
 Од тад' не знадох дана ни ноћи
 Све до старости; залуд се лечих
 И биљем разним и бајалицама;
 Залуд сам ишо на поклоњење
 Светим местима — чудотворцима!
 Водом лековитом из кладенаца
 Светих залуд сам прао слепоћу —
 Исцељења ми не посла Господ.
 Изгубио сам најзад и наду,
 Навико сам се на вечну таму,
 О виђеноме несам ни снево,
 Кад и кад звуке снево сам само.
 Један пут у сну дубоку чујем
 Детињ глас где ми говори; „Старче,
 Устај и иди у Угљич цркви
 Преображенској и помоли се
 Над гробом мојим — излечићеш се;
 Бог је милостив — ја му се молим“.
 „Ко си ти?“ — детињ глас ја запитах.
 „Димитрије сам, царевић. Цар ме
 Небесни узо у лик анђелски,
 И ја сам велик сад чудотворац.
 Отиди, старче!“ — Ту се пробудих.
 Шта је то? — мишљах, можда сам Господ
 Под старост да ме најзад излечи!
 Пођох — и далек пут сам прошао.
 Стигох у Угљич и одох одмах
 У катедралу на божју службу,
 Уердном молитвом ганут у души
 Плако сам слатко, к'о да ј' слепоћа
 Са сузама текла из очију.
 Кад стаде народ излазит', рекох

Унуку: „Иво, води ме на гроб
 Царева сина — знаш — Димитрија!“
 Он ме одведе — и ја сам само
 Пред гробом тиху молитву прино,
 И очи махом прогледаше ми,
 Видех свет божји, унука и гроб.“
 То ми је, царе, причао старац.

(Општа смућеност. За време причања *Борис* чешће отире
 рупцем лице своје)

Ја послах тада у Угљич људе;
 Ови дознаше да су већ многи
 Бони спасења нашли такога
 На плочи гроба царевићева.
 Прими мој савет: дај свете мошти
 Пренет' у Кремљ, у архангелску
 Цркву па народ видеће јасно
 Обмахну клетог тог расколника;
 К'о праха паклене моћи нестане.

(Почивка)

Кнез *Шујски*

О, свети оче! Ко зна путове
 Свевишњег? Ја их испитат' не знам.
 Он може дати детињем телу,
 Да вечно спава, да не иструхне,
 И чудотворну дати му силу.
 Ал' опет треба народну причу
 Верно испитат' и непристрасно;
 А у овака времена бурна
 Треба л' мислити о таком чему?
 Не ће л' ко рећи да ми светињу
 Дрско мешамо у светеке ствари?
 И онако је народ узрујан
 А већ је доста бурних гласова.
 Није баш време бунити људе
 Ненадном, тако важном новошћу.
 Ја и сам видим: да тај глас треба
 Угушит', што је расколник шири;
 Али средстава и других има —
 Већ ако хоћеш, о господару.
 Ја ћу изићи на трг међ народ,
 Говори ћу му, уверићу га,
 Да лудо ради, тим ће обмана
 Расколникова постати знана.

Цар

Нек буде тако! Владико свети,
 Молим те, пођи са мном у собу.
 Данас ми с тобом ваља зборити.

(Одлази; за њим и сви бојари)

Један бојар (тихо другоме)

Примети л' како Борис побледе
 И крупни зној му са лица кану?

Други бојар

Ја нисам смео дићи очију.
Ни дихат', камо л' кретат' се телом.

Први бојар

Али га Шујски извуче. Јунак!

ДРУГА ПОЈАВА

Равница близу Новгорода Северског

(г. 1604. 21. децембар). Битка.

Војници (беже у забуни и нереду:) Невоља!
Невоља! Царевић! Пољаци! Ево их! ево их! Ту су!

(Долазе капетани: *Маржерет* (Француз) и *Валтер Розен* (Немац).

Маржерет. Куда? куда? Allons!... Идеш натраг!
Један од бегунаца. Ти идеш натраг, ако ти је воља, безбожнице!

Маржерет. Quoi! Quoi! (шта? шта?)

Други бегунац. Ква! Ква! Ти, жабо дошљачка,
да крекећеш на руског царевића! Ми смо православно-славни....

Маржерет. Qu'est-ce à dire *pravoslavni*?... Sacrés gueux, maudite canaille! Mordieu, mein Err, j'enrage; on dirait que ça n'a pas des bras pour frapper, ça n'a que des jambes pour fuir. (Шта ће то рећи православно?... Проклети лупежи, прости гадови! До врага, бесан сам; ка'да ту нема мишице, која би нас изненадила; то су сами богаљеви за бегање).

Розен. Es ist Schande!

Маржерет. Ventre-saint-gris! Se ne bouge plus d'un pas; puisque le vin est tiré, il faut le boire. Qu'en dites-vous, mein Err? (Сви до врага! Не тиче ме се више ни један! Ко каже А, мора казати и Б. Шта ви велите, господине?).

Розен. Sie haben Recht.

Маржерет. Diable, il y fait chaud! Ce diable de Samozvanetz, comme il s'appelle, est un brave à trois poils. (До врага, како је то топло! Тај враг узурпатор или како ли се зове, то је неки вајни јунак!).

Розен. Ја.

Маржерет. Hé! voyez donc, voyez donc! L'action s'engage sur les derrières de l'ennemi. Ce doit être le brave Basmanoff, qui aurait fait une *sortie*. (Гле, гле! Код непријатеља канда иде нешто патрашке. То мора бити да је храбри Басманов, који ће напасти!).

Розен. Ich glaube das.

(Долазе Немци)

Маржерет. Ha, ha! voici nos Allemands. Messieurs! Mein Err! dites leur donc de se rallier et, sa-

crebleu, chargeons! (Кажите им да се скупе, па да их наоружамо!).

Розен. Sehr gut! Halt! (Немци се уређују). Marsch! Немци (иду). Hilf Gott!

(Метеж. — Руси по ново беже)

Пољаци. Победа! Победа! Слава цару Димитрију!
Димитрије (на коњу). Свирајте на повратак!
Ми смо победили. Доста је, поштедите руску крв!
Натраг!

(Чују се трубе и бубњеви)

ТРЕЋА ПОЈАВА

Место пред саборном црkvом у Москви

Народ

Први из народа. Хоће ли цар скоро изићи из цркве?

Други из народа. Служба је свршена; а сад је благодареније.

Први из народа. Шта, зар га је већ ко год проклео?

Други из народа. Стајао сам у препрати и чуо сам, како је ђакон узвикнуо: Гришка Отрепјев — да проклет буде!

Први из народа. Махни, шта проклињу! Шта има царевић са тим Отрепљевим?

Други из народа. То царевићу држе сад парастос.

Први из народа. Парастос живом човеку! Та већ ће платити ти безбожници!

Трећи из народа. Чуј, чуј — нека граја! Није л' то цар?

Четврти из народа. Не, није, то је идијота.

(Долази идијота са гвозденом капом на глави, сав у ланцима и опкољен *дечурлијом* са улице).

Дечурлија (вичу): Николка, Николка! Гвоздена капа! Гвоздена капа!... тррррр...

Једна старица. Махните га се ви, врагови! Помили се, блажени човече, и за мене грешну!

Идијота. Дај, дај, дај једну копејку!

Старица. Ево ти копејка: помени и мене само у молитви!

Идијота (седне на земљу и пева)

Месец јури,
Мачак дречи,
Лудо устај,
Богу с' моли!

(*Дечурлија* се на ново скупи око њега)

Један између децака. О, добро јутро, лудо! А што не скинеш ту капу? (удара га по гвозденој капи) Гле, како звони!

Идијота. А ја имам копејку.

Децак Није истина — дед покажи је! (отме му копејку и побегне.)

Идијота (плаче). Узели ми копејку; дирају идијоту.

Народ. Цар, цар иде!

Цар излази из цркве; *бојар* раздаје пред њим милостињу.

Бојари

Идијота. Борис, Борис!

Цар. Подајте му милостињу! За што плаче?

Идијота. Николку дирају деца... Дај их убити, као што си ти убио младога царевића!

Бојари. До сто врага, лудаче! Ухватите тог лудака!

Цар. Оставите га. Моли се за мене, бедни Николка!

(Одлази)

Идијота. (виче за њим): Не, не! ја се не смем молити за цара Ирода. То не да Богородица.

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

Севск

Узурпатор са својима

Узурпатор

Где је заробљеник?

Пољак

Овде је.

Узурпатор

Зовите га амо!

(Улази руски заробљеник)

Ко си ти, кажи?

Заробљеник

Рожнов, племић из Москве.

Узурпатор

Је си л' већ давно у служби руској?

Заробљеник

Томе ће бити сада месец дана.

Узурпатор

Зар те, Рожнове, није срамота

Било на мене подићи маћ?!
Заробљеник

Тако ми беше заповеђено.

Узурпатор

Код Северскога јес' био у боју?

Заробљеник

Ја сам из Москве тек после битке

На две недеље стигао био.

Узурпатор

А шта Годунов?

Заробљеник

Био је тужан

Због тога што ј' изгубио битку

И Мстиславски што му је рањен;

Предо је Шујском вођство над војском.

Узурпатор

Што Васманова позва у Москву?

Заробљеник

Заслуге цар му награди златом

И почастима. Сада он седи

У царском већу.

Узурпатор

Боље би било, да је у војсци.

Како ј' у Москви?

Заробљеник

Све, Богу хвала, лепо и мирно.

Узурпатор

Да ли на мене чекају тамо?

Заробљеник

Бог зна! О теби сад се и не сме

Говорит' много, јер неком језик

А неком главу одсеку одмах.

Тако је тамо; сваки дан казни.

Тамнице све су душком препуне.

Кад се на тргу само тројица

Састану — одмах: ухода с' шуња;

А и государ, кад доспе само,

Денунцијанте сам преслушава.

Опасност за час; па рађе ћуте!

Узурпатор (иронично)

Баш завидимо таком животу?

А шта је с војском?

Заробљеник

Шта је с њом?... Добро,

Одевена је, сита и мирна.

Узурпатор

Има л' је много?

Заробљеник

А Бог је знао.

Узурпатор

Има л' је око тридест хиљада?

Заробљеник

Та и педесет набројио би.

(*Узурпатор* се замислио; његови око њега погледају

један на другог)

Узурпатор

Хм!.. А шта о мени мисле у војсци?

Заробљеник

О твојој милости веле — прости! —

Да си ти лопов; ал' млади лисац!

Узурпатор (смеје се)

И делом то ћу да им покажем.

Шујскога, браћо, да не чекамо!

Желим вам срећу — па сутра у бој! (Одлази).

Сви (у глас)

Живео цар Димитрије!

Пољак

Сутра бој! Њих је свега педесет

Хиљада, а нас петнаест само —

Је л' с ума сиво?!
БИБЛИОТЕКА

Други Пољак

Ништа то, брате, та један Пољак
Пет стотин' Руса изазват' може.

Заробљеник

Јест, речју, а кад до боја дође,
И од једнога побећ'ћеш, шушо!

Пољак

Безобразниче,
Да имаш сабљу код себе само,
Ја бих ти овим

(показује на своју сабљу)

већем судио!

Заробљеник

Изази наш брат Рус и без сабље:
Ак' хоћеш, ево,

(показује му песницу)

Лудаче бедни!

(Пољак га гледа преко и ћутећи одлази)

П Е Т А П О Ј А В А

*Шума**Узурпатор и Пушкин*

(Мало даље у дну лежи коњ на последњем издаху)

Узурпатор

Мој јадни коњиц! Како је хитро
Скакао данас у задњем боју;
И рањен како ме носио брзо!...
Мој јадни коњиц!

Пушкин (у себи)

За чим он жали!

За коњем, кад је наша сва војска
Тешко потучена!

Узурпатор Ал', чуј, можда је

Од ране само тешко скомоло,
Па ће устати?

Пушкин Шта! Кад издише.

Узурпатор (прилази коњу)

Мој јадни коњиц!... Шта ћу сад? Да му
Уздице скинем и седло, нека
Слободно сврши!

(Скида с коња узде и седло. — Долази неколико Пољака)

О, здраво, браћо!

А где је Курпски, кад није с вама?
Видех га данас где у најжешћем
Боју се жури; а тма сабаља
К'о класје витко над њим се вију;
Ал' његов мач је све надвисо,
Поклич му вику сву надвикао.
Где је мој јунак?

Пољак

Он на бојишту спом мртвим спава.

Узурпатор

Слава јунаку у мир души му!
Како нас мало умаче смрти!...
Издајнице су ти Запорошци...
Упронастише нас ти проклетници!
Ни три минута не дат' отпора!
Даћу ја њима! Сваког десетог
Вешаћу! То су баш разбојници!

Пушкин

Ко је крив, да крив; тек смо ми само
Љуто поражени и уништени.

Узурпатор

Наше би било! Ја сам већ предње
Растеро чете; али нас Немци
Сузбише редом; то су јунаци!
Јунаци богме! Сада их волим;
Из њих склонићу почасну гарду!

Пушкин

Збиља, где ћемо поћити данас?

Узурпатор

У шуми овде. Зар није добро
Лежиште? Сутра чим сване, на пут!
У Рилск стић' ћемо баш око по дне.
Лагу ноћ!

(Намешта се; меће седло под главу и заспи)

Пушкин

Пријатни снови, о царевићу!
Потучен, бегством једва се спасо;
Па је безбрижан к'о мало дете.
Промисо божји ваљда га штити —
А и ми духом не ћемо клонут'.

(Свршиће се)

ПО ТИШИНИ

ПРИПОВИЈЕТКА С ПРИМОРЈА

(ПРИЈАТЕЉУ П. БУЋИЋУ)

В олико је год лађа једрилица у Новској
крајини, ниједна није љепша, ни у окре-
тима сретнија, што је шајка риболовка
старог Аћима Вепровића из села Зеленике.

Бог и душа, она нити је »покривена сви-

лом«, нити је »чистим златом позлаћена«, као
што пјева народна пјесма за »танане дуждеве
галије« и »брзе турске орманице«; ама ево
моје главе, ако је по добру западњаку иједна
рибарска лађа — заједривши с њом упоредо

са Суторинског игала ка Комбурском рту — и за сами педаљ мора наједри.

Па да видиш тек како »буца« по шилоку, кад се новска лука од »мора« сва узвитла и набуји као поджарени казан, а валови стану пропињати и загонити по морској површини, као бијесни хатови. По такоме времену нема тога парног брода, који ће се с котве дићи и пут Оштрога рта запловити, гдје је досле многим поморцу погибија пукла, ама хоће Аћимова »Латинка«, само кад су на њој, уза старог рибара још и његова два чувена пловидруга: Јаков Суруговић и Илија Аскер.

Та се стара три морска вука у младости својој бројаху међу прве мрнаре у Новској крајини, тако да су се око њих отимали најпознатији наши капетани, и то не само из Новога и његове околице, но из цијеле Боке, која је тад на гласу била са својих помораца. Аћим проведе на »невјерној стихији« пунавих четрдесет година, а Јаков и Илија сваки по преко тридесет; па кад их обрваше године, а тврди поморски хљеб, на којему је, кажу, до девет кора, отврдну још већма за њихове крезубе десне, они се повукоше у своје родно гнијездо и посташе рибари; ама какви рибари, да их Бог обрадује! Треба само заћи у механу чика-Лазе Реметића, па да чујеш што се о њима прича!

Еле дође доба да се људи смире и опочину; дође доба да се млађијема уступи »пространо царство вјетрова«. И то било, зла не било. Али да се мора одреку са свим . . . е, то никад и ни по што!

»Навигајући« понајвише као крмар, бијаше Аћим, од све тројице, најтежи замотуљак дома донио. У оно златно доба бокешке мрнарнице мало се је који мрнар празнорук »из свијета« враћао, а капетани се често у завицај врате са читавијем иметком. То је било доба славе и тековине, а не као данас туге и невоље. Аћим, који дакле дође кући пунијим тобџем, потроши један дио уштеде око куће и подворнице, а остало уложи у »Латинку«, за коју му на Корчули узеше сто и педесет дуката у злату. Илија и Јаков, које срећа не бијаше тако издашно послужила, постану одмах по повратку његови ортаци у рибарском занату (јер му је и тако требало плаћати помоћнике) и од тога се часа њих тројица тако збратиме, да их је цијела крајина као једну душу у три одвојена тијела сматрала.

Ја сам их често од мила гледао, како се тромо и лагано спуштају низ врлетну страну, која са зеленичког хумка к мору води; па и кад би се »с рибе« враћали и по обали мреже растирали, или кад би са грозеће олује »Латинку« на крај извлачили, па је ња жалу извртала, да јој хрптицу остружу и изнова пакленицом замажу.

Ама што год раде, куд се год крећу, они су увијек заједно.

Велико је дакле моје чудо било, кад сам једно предвече, шетајући се низ крај са својим пријатељем Поповићем, угледао Аћима и Јакова гдје силазе низа страну сами, као да је Аскера збиља са земље нестало.

— Помоз' Бог, људи! јавих се старијем галебима, кад нам приђоше ближе. — А куд вам се ђеде Илија данас?

— Та маните га се, живи били! одврати Аћим. — Ону стару кароњу испробијао малко вјетар у крстима, па се пренемого, к'о премлаћени кудров; запало му, вели, месо у кости, па не може животом да макне.

— Па ви ћете канда и без њега?

— Богме за невољу, шјор; сјутра је пост, па нам је ухварно да уловимо ако ће и мало ситнежи. Ама не ћемо далеко; можда најдаље до испод Њивица.

— А како би било, стрико Аћиме, да ти ја нађем Аскеру замјеника; па и два, ако је мало један? . . .

— Хе . . . хе . . . насмија се старкеља . . . ви бисте ми можда нашли патруна, али мени требају мрнари, мој шјор Маркиша!

— Не шалим се ја, вјере ми, него ти озбиљно велим: хо'ш да ти доведем с ове стопе два мрнара?

— Па збиља зар? А ко ће то бити?

— Ево ја и мој побратим Томо Крстов; оли ти можда нијесу по ђуди оваки момци?

— Ха! ха! да краснијех ми помоћника!

— Оли нас укрцаг', стрико Аћиме?

— Па оћу, ђецо моја, оћу . . . Алешта, Јакове, алешта! . . .

Четврт с'та кашње бијасмо се већ укрцали, истегли сидро, и »Латинка« се лагано одмицала од пристана. Аћим и Јаков дигоше велико једро, па га размоташе, уза шкрипу и трвење дрвља и ужета.

На жалост, вјетра бијаше посве мало. Дувало је на махове, нејак и неодлучан, те морадосмо причекати док објача.

Ја и Томо стадосмо по мало воскати а Илија и Аћим прегоше да на једној даски, испрам лађина кљуна, намијештају попуњ, како ће га лакше спустити у море.

Воскајући мотријасмо кришом она два стара арслана.

Бјеху то двије крупне, малко погурене људине, опора и сува, ама отворена и врло пријатна лица, који дисаху здрављем и уздањем у се. Обојици је иње било већ давно на косу пало, ама им тамне бистре очи играху још као у младиха.

Прође тако читаво пола сата, али вјетра ни за лијек; једно висаше намрскано, непомично.

— Стрико Аћиме, рекох напрасно, да-ну причај што, чоче! Ама онако лијепо, ка' што ти сам знаш, оли? . . .

— А кога ћу ви јада причати, кад су вам моје бравуре већ све познате . . . откако сам се први пут за Леванат укрцао, па до задњег ми вијаћа у Бонзајер, ће о длаци нијесам заглавио. Ама где јар . . . чког вјетра, не хоће ни

од куд да пухне, те смо се овђе осудили, таман ка' оне царинарске страже онамо на долми.

У томе ће Томо Крстов, што по реку, из неба па у ребра:

— Је л' истина, стрико Аћиме, да си се и ти у младости контрабантом бавио?

Старац се осмијехну под сиједим, подстриженим брцима, и слеже раменима, као да хоћаше рећи:

— Немојмо, господо, мртве будити!

У тај ће ми мах Јаков кришом намигнути, као тобож велећи:

— Богме, имао би вам шта причати, само да хоће!

Можеш мислити јесмо ли ми тад навалили.

Стари се кријумчар дуго нећкао.

— Не спомињем се ја, вели, ничега више; то је давно било . . . и Бог је то већ заборавио.

— Којешта! . . . којешта! . . . причај, стрико Аћиме, причај!

Не би куд камо, но се мораде предати; и док чекасмо да се ћух вјетра дигне, па да нам једно надме, он узе овако причати:

(Наставиће се)

Марко Цар

П О У К А

О ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДА

(Свршетак)

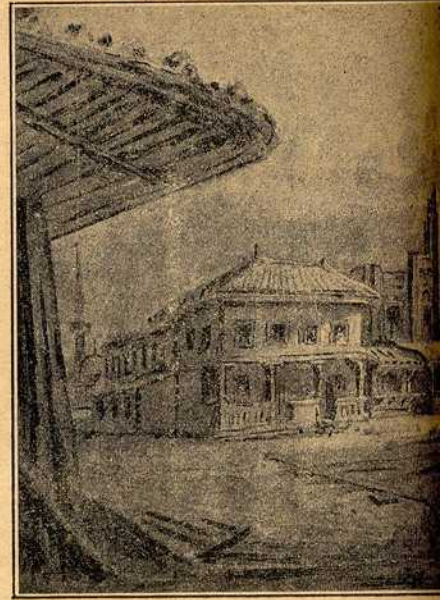
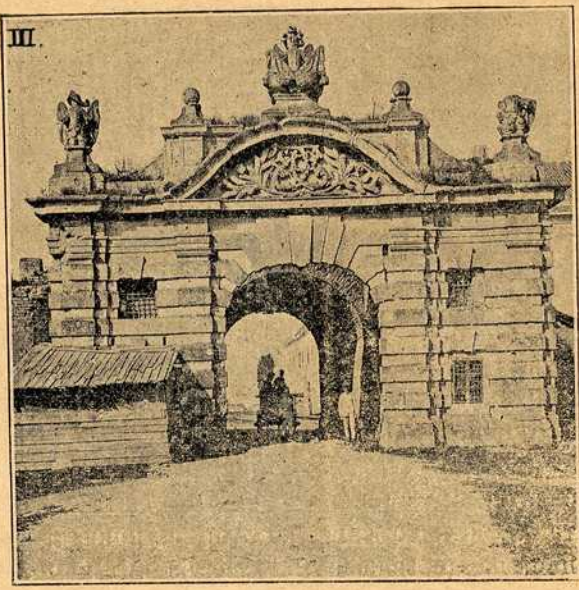
Јосиф II обасуо је Лаудона доказима милости, каква донде ни један поданик није доживео од свога владара. Београд пак ишчистио је са себе турску рушевину те је васкрсао подмлађен и полепшан, други финикс, који свагда опет диже главу из пепела. Немци су одмах почели да улешшавају Београд и да га дотерују по европском начину. Исправили су улице и уравнили ровове и бране по улицама у вароши, на Калимегдану и код Батал-џамије. Разуме се да су и мештани Срби помагали војсци при том. За лакши саобраћај са Земуном и са Сремом у опште Немци су направили на Сави близу ушћа ове реке у Дунав пловећи мост. Немачка војска сместила се у две велике касарне и у градске казамате а и Лаудон је преместио свој главни стан с Врачара у београдско подграђе. Хришћани православне вере имали су већ у Београду своју цркву те је сада и за католике узета она велика џамија, близу главне страже, која као да је и била негда манастир. Џамија је ова посвећена и прео-

браћена у католичку цркву 24 (13) децембра 1789 те се о Божићу 25 (14) децембра исте године служила у њој служба божја први пут. Звона за ову цркву донесена су била из фрањевачког манастира у Будиму. Живот у Београду почео се правилно развијати. Варош је била за тињи час насељена које Србима које Немцима које опет трговцима из Старе Србије и Македоније. Трговина, занати, саобраћај наново су процветали. Писци, који ову варош описују како је тада изгледала, не могу доста да се нахвале њезине лепоте и њезине живахности а са задовољством можемо констатовати, да се српском живљу, који је по броју био најјачи, одаје признање са радиности му и умешности. Ко је тада видео Београд, једва би га опет познао, какав је изгледао доцније, кад је опет дошао у турске руке.*)

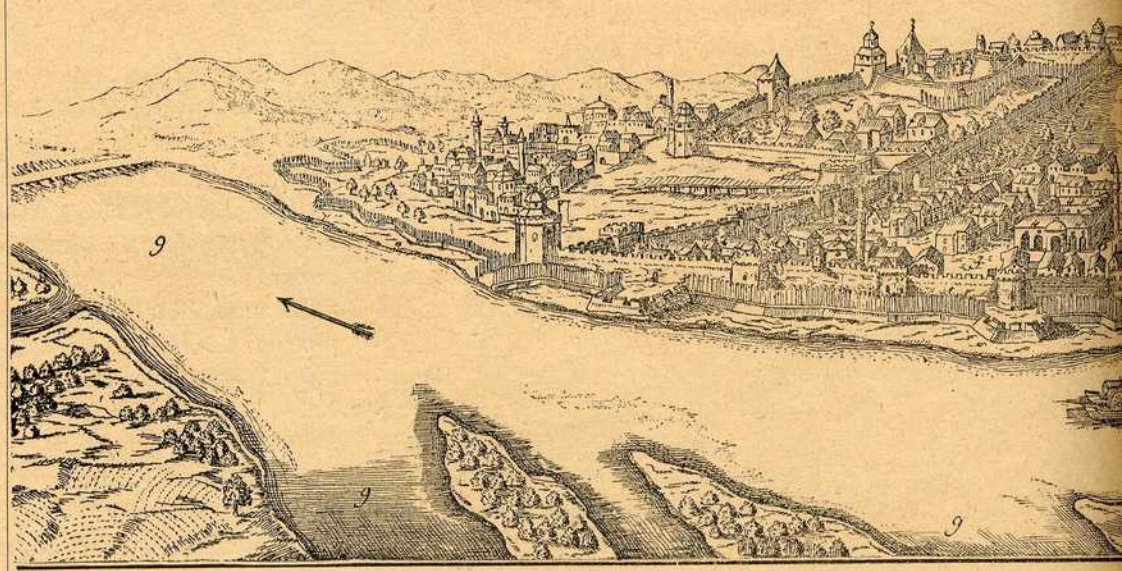
*) Види о томе Сретена Л. Поповића „Путовање по Новој Србији“ (Издање књижаре Браће М. Поповића у Новом Саду 1879) и Шетње старога Београђанина у Шумадији од год. 1875 до 1876 од истог писца.

WWW.UNILIB.BS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

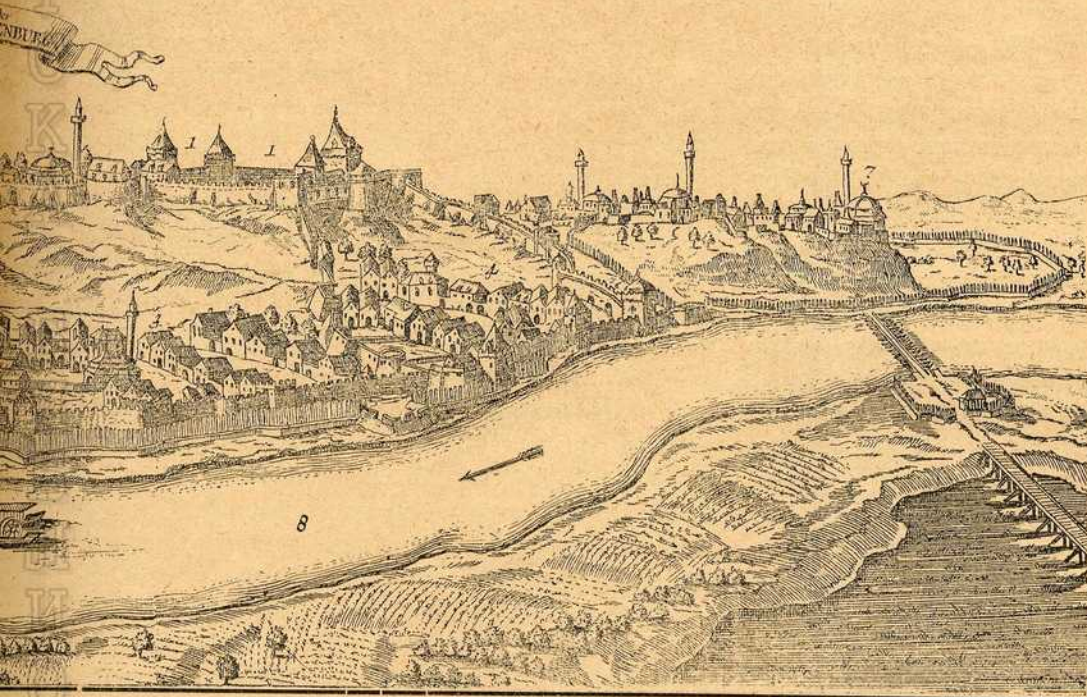
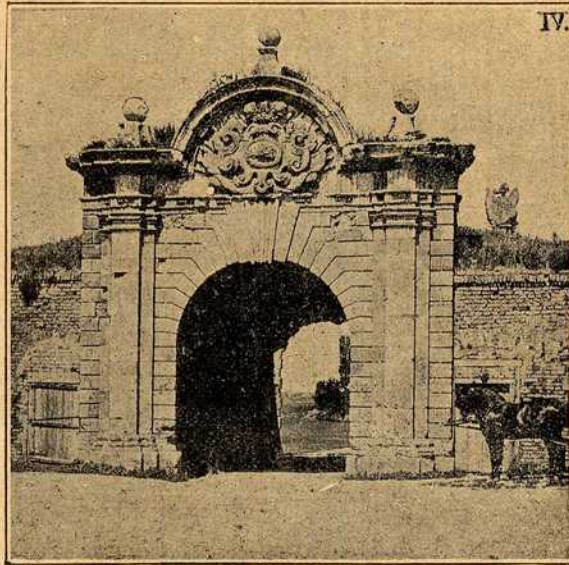
BELG
GRECHISC

I Београ
II Палата при
(по ски
III и IV Капиј

1. Двор. 2. Тврђава. 3. Водена варош. 4. Затвор са стране. 5. Простор међу бедем

е 1720.
 пи. 6. Командантова кућа. 7. Најодличнија дамија. 8. Река Сава. 9. Река Дунав.
 енија, 1860.
 ца.)
 ђарла, 1893.

Но сав тај сјај величанствених ратних успеха не могаше да разбије политички хаос, који се тада расуо био по свој Европи. Ни цару Јосифу II ни његову наследнику Леополду II не би суђено да поберу плодове те победе, које је систовски мир (1790) безобзирце уништио.

Београд, који се тек дигао на ново, буде предан Турцима а силни српски добровољци, који се борили под царевим заставама, разиђоше се опет по шумама или побегоше у Аустрију, да не падну шака Турцима. У „Wiener Zeitung“-у, а у једном броју из година 1788 и 1789 каже се, да са свију крајева Угарске и са других страна царевине, које граниче са Турском, стижу гласови, да број исељеника из Турске расте из дана у дан и да многе и врло богате породице долазе чак из околине Видина и Нпша па траже царску заштиту. Ови насељеници распоређени су око Београда, по Срему и Банату. У једном извештају о овој сеоби Срба вели се да је прешло у Срем до половине јула 1788 године 855 српских породица са 5732 душе, које су довеле са собом пет хиљада грла говеда, осам хиљада оваца, три хиљаде коза и две хиљаде свиња, и ако је пре тога већ настањено у Срему 475 српских пребеглих породица. Уз ово се додаје, да је насељавање у другим крајевима много јаче и да је 6 (18) марта 1789 било у Банату 11.859 српских душа. Ово исељавање и пребегавање узело је дабогме још већег маха, кад су Срби чули, да су Немци с Турцима закључили мир и да ће им предати Србију. Сви, који се борили у царској војсци као добровољци или који су царској војсци за време рата ма у чему били на руци, напустили су сада завичај и тражили склоништа преко међу браћом. Београд и околина остадоше пусти баш као некада после београдског мира. Што је и даље остало у Србији, осетило је освету турску, чија су знамења била вешала, колац и угарак.

III Београд под Србима

Београду, који је сад опет пао био у турске руке, би суђено да још једаред од хришћанске војске буде опкољен и заузет. Било је то за време српских ратова за ослобођење од 1804—1813, кад су под Кара-Ђорђећем Турци били истерани из Србије те се положио основ згради младе српске државе. Кара Ђорђе, коме је у читаву низу сјајних бојева пошло за руком да Турке потуче и да земљу ослободи од њих, тежио је за тим, да стању, које је створила ратна срећа, прибави признање Порте, против чијих се побуњеника, јаничарских хахија и крцалискога главара Гушанца Алије, он у

почетку борио. Посланство, у ту сврху послано у Цариград, имало је потребне инструкције те се са сигурношћу очекивало да се повољно реше дипломатски преговори. Кара Ђорђе је имао основана разлога надати се, да ће Порта признати владавински облик, који је тада постојао у Србији, те се његовим на најлојалнији начин стављеним захтевима у толико више одазвати, што су Аустрија и Русија у том смислу радиле код Дивана. Кара Ђорђе је у то време био на југу Србије. Српске су чете посматрале градове, што су били у турским рукама. Иначе се у земљи нико није ни мицао те се с чежњом погледало на Смедерево, камо се међу тим српско посланство са турским једним изаслаником из Цариграда било вратило. Порта је изјавила, да је готова одазвати се жељама Срба. Уговор, у главним потезима сачињен међу сенатом и турским изаслаником, ваљало је да буде подастрт Порти. У том часу, који је био тако важан за Србе и за Кара-Ђорђа, настаде у Цариграду политичка промена, коју је изазвало преотимање францускога маха, те запеше преговори са српским изаслаником.

Тада се Кара Ђорђе, како би својим захтевима дао што веће важности, реши, да озбиљно опколи утврђена места и да освоји Београд, који је управо још једнако био у власти побуњеника Гушанца. Кад се једаред докопа највеће и најјаче тврђаве у земљи, мислио је Кара Ђорђе да ће моћи импоновати Порти и присилити је да попусти.

Одмах изда потребне наредбе, да се један део његове војске концентрише пред Београдом.

У самој тврђави био је један паша са тек мало чета. Но за то је Гушанац Алија, у чијем је ропству био паша, имао са свим угледан кор јаничара, који су посели тврђаву и варош и који се жестоком пуцњавом бранили од Срба, што се ушанчили били на Врачару.

Кара Ђорђе, који је 22 новембра 1806 стигао пред Београд, имао је опсадне војске само осамнаест хиљада пешака и неколико коњаника, а топова је имао преко двадесет и четир. Одмах је стао пуцати на варош; кад њу заузме, надао се да ће, освојивши потребне турске топове, тако моћи јуришати на град, да му за најкраће време мора пасти шака. И није се преварио. По што је неколико дана пуцао на град, мислио је да је згодна прилика да се почне јуриш. Некадашњи добровољац Гушанца Алије, по имену Конда, који је сад служио под Кара-Ђорђећем, понуди се овом, да се са једном четицом Срба ушуња у варош те да отвори капије војсци, која је јуришала. Кара Ђорђе прими Кондину понуду, уздајући се у његову верност, а надао се, да

ће то предузеће поћи за руком, јер је Конда познавао локалне прилике а и знао турски.

Ноћу од 29 на 30 новембар спусти се густа магла на сав крај, тако да су усташке чете могле своје редове неопажено довући до шанчева. Око три сахата у јутру пође Конда са десет до петнаест одважних Срба на опасно своје предузеће. Недалеко од Сава-капије спусти се четица пажљиво и тихо у шанац па се онда исто тако пажљиво и тихо помоћу пушака и по леђих појединаца успужа преко утврђења у варош. У путу наиђу на турску стражу, на коју онога маха нападну те је до последњег човека поубијају. На јачи отпор наиђоше од стране страже на капији. Сам Конда буде љуто рањен, исто тако и смели Узун Мирко а многи од његове момчадије платише главом. Најзад им ипак пође за руком те пробише капију; одмах рупише српске чете, што чекаху пред капијом, предвођене Карађорђем, у варош. Кад се дигла убојна вика, пове доше и остале војводе своју момчадију на јуриш. Војвода Чарапић удари на Стамбол-капију, Главаш на Видин-капију, остали нападоше на шанчеве. Оно су до душе топови грмели и са горњег града, но Турци нису могли дуго одупрети се жестоком нападају те већином побегоше у горњи град, оставивши сву своју својту и све своје имање. Још то пре по дне била је сва варош у српским рукама. Безбројна множина турских лешина покривала је улице, но још је већи био број оних, који се од своје воље предали или били заробљени. Силни топови и велика множина ратне муниције паде том приликом Србима шака. Одмах се Карађорђе лати да освоји и горњи град. На Калимегдану, слободном пољу међу градом и вароши, начини шанац. Цитаделу са свим опколи а на ратном острву, које лежи према доњем граду, намести неколико топова те и са те стране нареди, да се удари на град. Гушанац Алија, који је имао у рукама дољњи град, предао га је месеца јануара Србима уз погодбу, да сме слободно отићи у Видин а то му Срби допустише. Сулејман паша, који је у рукама имао горњи град, кад је видео да се отресао Гушанца Алије, није у први мах хтео ни да зна за предају горњег града и двора, но касније, кад му већ додија ватра из српских топова те дође невоља и глад, попусти те капитулира. Те тако је сад Карађорђе без преке могао заузети стару, часну тврђаву.

Од тога је доба судбина Београда била нераздељива од судбине целе земље. Недаћа Карађорђева оружја године 1813, која је самог њега нагнала у бегство а Србију опет подјармила под турско господство, исто је тако љуто задесила земљу

као и престоницу. Страшна влада турска, дани другог народног устанка под кнезом Милошем и оснивање клетвеничке кнежевине, почетак новије, лепше епохе, у којој се млади државни и културни живот Срба почео развијати, све то и још много других, срећних и жалосних догађаја, не прође а да не остави трага на Београду.

Дабогме да Београд у почетку није био престоница. Кнез Милош седео је од чести у Крагујевцу, од чести у Пожаревцу, а у Београду је турско становништво било јаче од српског и осим тога су Турци по варошима и утврђеним местима признавали само своје судство. Тек уговором, који је Милош у јесен године 1815 склопио са Мурашли-пашом у Београду, подељена би у целој земљи администрација и судство међу Турцима и хришћанима и на тај начин би положен основни камен младој држави, која је под брижном руком разборитога Милоша стала све већма напредовати.* На основу тога уговора буде у Београду подигнут земаљски суд, који се састојао из дванаест кнезова и који је судио српским становницима у земљи а с временом постао средиште аутономног политичког живота Србије. На скупштини у Београду године 1817, у којој су били епископи, манастирски настојници и заступници нахија, буде Милош Обреновић прокламован за наследна кнеза Србије.** У периоду, која је за тим дошла, ојачало је уважање кнежево у истој мери, у којој је опадао утецај Турака, те тако видимо већ године 1820, како Милош у руци својој спаја целокупну управу у земљи. Хагишерифом од 7 ребјул-евеља 1246 (3 августа 1830) призна и султан свечано ексистенцију српске клетвеничке државе. Јурисдикција турских муселима буде једаред за свагда укинута, Турци буду ограничени на тврђаве и на неколико вароши, земља пак буде предана управи наследнога кнеза. Тај хатишериф буде прокламован пред тадашњом вароши на са-

* Милош углави с пашом: 1) да се Турци не мешају у купљење данка, него да га купе сами кнезови; 2) код свакога муселима да седи по један кнез српски и без овога кнеза да муселим не суди Србима ништа; 3) у Београду да седе дванаест кнезова (од сваке нахије по један) и у канцеларији да суде Србима за веће кривице па кога нађу за смрт да га предаду паши, да се погуби, и данке од кнезова да примају и паши предају. Српској канцеларији у Београду, у којој је заседавало дванаест кнезова, председник је био Петар Молер. — М. Ђ. Милићевић: Кнежевина Србија, стр. 18.

** На скупштини у Београду, 6 новембра 1817, митрополит Агатангел, ужички владика Берасим, три архимандрита и кнезови свију нахија потврдили су писмено, којим се Милош проглашава за наследнога кнеза Србије. Милићевић: Кнежевина Србија.

даншњем старом Марковом гробљу.*) Те тако је Београд био колевка нове кнежевине. Од тога је доба остао и главни град Србије и престоница кнежева, ма да је један део вароши, и то онај, који се наслањао на град, упркос султанском хату и склопљеним уговорима, био у турским рукама. Варош се мало по мало стала дизати и ширила се нарочито према оним предграђима, у којима је живело српско становништво. Године 1841 кнежевим указом од 10 октобра установи се за варош Београд суд, одељен од окружног суда; а другим указом од 20 децембра исте године варош Београд доби и полициску управу за себе, равну окружним начелствима. Кнез Милош и за њим кнез Михајило Обреновић III веома су много чинили да се варош улепша. На жалост је Београд морао прекужити и све оне унутрашње буре, које су беснеле по младој држави и доводиле до револуција и честих промена на престолу. При свем том је Београд задржао свој од судни утецај на судбину Србије. Турски топови, који су свагда претећи наперени били на српску престоницу, нису кадри били уништити јој понос. Српски се Београд на очиглед развијао, док је турски био у застоју. Била су то два различна света. Странац, који је у то време одлазио у Београд, имао је онде шта да види и научи.

Како ли је снажно изглед Београда у педесетим и у почетку шездесетих година карактерисао политичке прилике, у којима се тада находила Србија и њено становништво!

У српској вароши и на Сави, као и у делу вароши по гребену виса становало је српско становништво, у чијој су средини биле врховне земаљске власти. На Дорћолу пак, у некадашњој турској четврти, што се од Дунава до велике пијаце пред Великом Школом и до Стамбол-капије простирала, било је тма божја Турака и Азијата. Онде, с оне стране Стамбол-капије, почетак европског културног живота, овде у дунавском крају, пуном џамија, слика нечиста па ипак разнобојна, право источњачког уличког живота; онде у кнежевском конаку на Теразијама кнез Србије, овде у граду репрезентанат падише, који се још једнако осећао као прави господар земљи. Али није дуго трајао тај дуализам у главном граду Србије.

*) Султански хат (хатишериф од 7 ребул-евеља 1246 — 3 августа 1830) прочитан је пред Београдом у садашњој порти палилулске цркве на гробљу св. Марка, на улици, која се повнаје и сада северно од гроба пок. Милоја Лешјанина. На тој улици био је разанет скупочен шатор, на којем су била двоја врата; на једна је ушао кнез Милош а на друга ондашњи београдски везир Хусејин паша па се насред шатора срели и поздравили. Милићевић: Кнежевина Србија.

Ђулад топова Ашир-пашиних, што године 1862 беху наперени на варош, наведе Михајила Обреновића III, да заиште интервенцију Европе и да једаред за свагда турскога нападача отклони од земљишта варошког.*) Само је град још остао у турским рукама а Дорћол је са својим узаним, прљавим улицама остао пуст.

Но наскоро ће нестати и последњег остатка турском господству. Родољубивој и мудрој политици просвећенога кнеза Михајила може Србија и њена престоница рећи хвалу те је путем дипломатских преговора а без једне капи крви дошло до тога, да су све турске тврђаве у Србији Турци са свим напустили те је сад српска војска могла заузети те тврђаве. За Београд и за сву земљу зацело је био то велик и узвишен час, кад је пре по дне у најновијој историји Србије знаменитога 6 априла 1867 Риза паша, последњи мухафис града Београда, пресрећном кнезу Михајилу предао златне кључеве од тврђаве!**)

* * *

Кад први пут уђемо у Београд, чак и по дужем ћемо тражењу тек мало наћи, што би нас опоменуло на овде описану прошлост те вароши.

Не ће нам старе цркве и џамије, не ће нам каменити мостови и кипови из средњег века сећању бити у помоћи, да из њихова облика и градње распознамо време, кад су постали ти уметни споменици. Нове улице и куће, делови вароши тек у зачетку, овде онде остаци турских грађевина, што се порушише тек у најновије време, цела варош, с лепим положајем а просторно велика, у стању прелаза, постајања, развијања са свим светлим и тамним странама природнога процеса у постајању — то је слика, коју добијамо о данашњем Београду, и кад на њу погледамо, сетимо се zgodних речи песникових:

Све старо пада, време мења се,
Из равалина буја живот нов.

*) 3 јунија 1862 на Чукур-Чесми, под старом пијацом, леже српска крв на правди Бога и Београд се покри димом од барута; петого дана истога месеца грунуше с града турски топови на мирну београдску варош. По што се дипломатија умешала, углави се после дуга преговарања примирје и кнез Михајило јави 24 септембра прокламацијом народу, да се он за сад задовољава да се Турци са свим иселе из свих места у Србији, сем градова, у којима да остану само посаде од редовне војске, да се и два града Ужице и Соко распрекају у ваздух, по што се из њих најпре иселе Турци.

**) 6 априла 1867 око 10 сахата пре по дне прочитан би на Калимеџдану (где је сада парк) султански џерман од 29 марта и *Риза-паша*, последњи београдски мухафис, предаде кнезу Михајилу кључеве од градова Милићевић: Кнежевина Србија.

И одиста, једва ако има која варош на свету, која је претурила толико промена и, као што смо видели, толико пута изменила свој спољашњи облик, као Београд, који, тек што постаде, би разорен, тек што васкрсе, опет мораде згинути насилном смрћу.

У свим тим ратовима и бојевима, којима је Београд био позорница, ништа се није поштеђивало, ништа није остајало.

Ватром и мачем пустошила је уништила, нештедице рушећи сваку драгоцену архитектонску успомену на далеко, часно време.

Немојмо се дакле чудити, ако Београд данас ништа друго не уме да покаже до ли оно, што наука из земљине утробе вади римских старина и што даје садашњост, која одговара само практичним потребама тренутка и модернога живота, ма да та варош за собом има велику и славну историју.

Не би ли та славна историска основа, на којој почива престоница васкрсле српске краљевине, била залог за тако исто лепу, као славну будућност, коју Србији и њену народу желимо од свег срца!

Т. Ст. Виловеки

КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАДИМИР КОРОЛЕНКО

ОД А. СИРКИНА

Руски је роман од вајкада имао тенденцију, да прикаже и читаоцу пред очи изнесе тип јадника и потиштеника, који је жртва наших социјалних и политичких неприлика. Достојевскога роман „Понижени и увређени“, из чијег се натписа већ види тенденција пишчева, приказује у свом главном јунаку Мармеладову тај тип пониженога и потиштенога, који није ни свестан те неправде, што се њему чини, те без роптања сноси тешки јарам, који га притискује. Истим правцем особито радо полази и Некрасов, у његовим се песмама једнако враћа јадни, потиштени сељак, који ради у зноју свога лица а нема права, који је са свим несвестан своје беде и невоље те стрљиво сноси све, што дође на њ. „Потиштеници“ Достојевскога и Некрасова не дижу протеста против својих угњетача, долазе до најнижег ступња несреће и беде, но са усана се њихових никад не сиће ни један јак, несвесни своје беде савијају се све дубље и дубље, док се немоћни не сурвају.

Са грофом Толстојем руска књижевност у погледу на приказивање типа „бедника и потиштеника“ ступа у нову фазу. Толстој проповеда пасивност човека према злу, његова изрека гласи: Не брани се од зла! Срећу не треба тражити у спољашњем свету, не у боље уређеним социјалним приликама, него извор срећи лежи у самом човеку, у хармонији душе, у моралној чистоти и у поштену раду. Поттиштеник је у Толстоја свестан до душе своје беде и свога положаја, но ипак је куд и камо јачи од свога угњетача и управо заслужује, да му овај завиди. Толстој, баш као и јунаци његових ро-

мана, који припадају вишим сталежима а имају материјалних и умних добара, осећају, да су они, који на социјалном степену много ниже стоје, куд и камо јачи од њих те уживају много већи квантум праве среће. Они су сами телесно слаби, сумњама мучени и понајвише сити живота, а у бедника и потиштеника има физичне и моралне снаге, вере, једноставности у животу и јединства у погледу на свет. Од друштва на беду и невољу осуђени с поносом и презором гледају доле на богаташе и великаше и не ће се показати склони, да своје стање замене стањем оних, који су боље ситуирани. У Толстоја слаби јакому импонује својом мирноћом, својом једноставношћу и својом поноситом самосвесношћу, поттиштеник се у Толстоја не осећа понижен, шта више је вредност његова живота према богатшима и моћницима много виша и сума његове среће већа.

Реалнији је и правом животу више одговара тип бедника и потиштеника у онако ванредно особепога рускога књижевника Гљеба Ивановића Успенског,* на кога је наишла страшна несрећа умне тмине. Ту нам код Успенског излази на сусрет даља фаза социјалног и економског развитка Русије; лица из нижих народних слојева, нарочито пак руски сељак, јављају нам се у са свим другој светлости, него у популарних руских белетриста пређашњих деценија. Сељак Гљеба Успенског савија се до душе пред „паном“, спахијом, и стоји пред њим исто тако као и пред сеоским писарем гологлав, али је већ често свестан своје надмоћности. Зна за фи-

*) Види „Стражилово“ од год. 1892, бр. 37.

нанцијалне неприлике спахија, велике руске го-споде, за њихове дугове и далеке тешке заплете, у које упадају сваки час, и осећа, да он сам често стоји на много чвршћем тлу, конкурише шта више тој великој господи на економском пољу и не пропушта а да не употреби тренутак, кад се може ха-спити новчаним неприликама спахијиним. У Гљеба Успенског почиње сељак увиђати своју моћ па се често и опире својим угњетачима, али још није све-стан свога права, на које би као човек могао ре-флексовати.

На тип невино гоњена и потиштена, који про-тив силника и јачих диже протест те се свом сна-гом одупире њиховим насиљима, наилазимо први пут тек у Владимира Короленка, још млада, али веома популарна руског белетристе. Короленкови потиштеници и бедници, на који се навалио јарам социјалних и политичких недаћа, нису према својим угњетачима пасивни, не туже се и не моле, шта више држе се свога права и свесни су своје мо-ралне надмоћности. У тога се белетристе јављају нови типови, нису то типови Чернишевскога, Тур-гејева и других руских писаца, голобраде ђакеле, што се из хуманитарних мотива опире политичкој сили, то су шта више типови из средине самога народа, „револуционари“ из сељачког света, из цеха занатлиског и са свим ниских слојева народних, који се противе самовољи чиновника и полиције, који дижу протест против безобзирне силе те својим угњетачима веома често задају страха и трепета.

У скици, којој је натпис „У истражном затвору“, нарочито се јасно јавља у Короленка тип рускога револуционара из народа. То је сужањ Јашка, кога су полициски чиновници на правди бога ухватили те га бацили у усамљену ћелију. Невини сужањ непрестано лупа о врата, чим чује да ко иде, и тим даје израза свом протесту против неправде, коју су њему нанели. Тамнични надзорник прича о њему, да је у усамљену ћелију с тога бачен, што не признаје државне власти и што је суров и не-отесан према претпостављенима. „Може доћи, ко хоће, истражни судија, чак и сам гувернер, он не-отесан па неотесан“, тако се изражава тамнични надзорник о том чудноватом сужњу а уз то слеже раменима. Јашка сам одређује свој позив овако: „Ја сам — вели — за Бога, за великога цара, за закон Христов, за свето крштење, за отаџбину и за све људе те с тога властима и неправедним чиновни-цима скидам образине с лица, ја лупам“. У лупању и викању налази Јашка свој највиши смер на овој земљи: „Ја лупам, а слава теби за то, Боже и не-беска царице!“ Тако се изражава према другима.

У истој скици наилазимо на други оригиналан тип, на тип човека, који се позива на своје право слободе у савести. Маловарошанина неког из Ка-мишина пита истражни судија за вероисповест му: „Којој конфесији припадеш?“ — „Никојој!“ гласи одговор. — „Како никојој? Зар ти не верујеш у Бога?“ — „Каквог Бога? Где је Бог? Јеси ли га ти можда видео?“ одговара неустрашено маловаро-шанин. — „Како смеш тако одговарати, пасја веро? Ја ћу тебе већ научити памети!“ Безбожнога мало-варошанина осуде, окују и прогнају, но он остаје веран свом нихилистичком принципу и не пропушта ни једног часа, а да безбожност своју не изнесе на пазар. То је тип рускога нихилисте, не како се развио по вишим образованим круговима, него како се јавља из најнижих слојева народних, но који се потпуно слаже са оним једнострано образованим руских нихилистом, што се успујао по испитива-њима Бихнера и Мошешота, а слаже се с њим у том, што воли све да порече и што је готов да претрпи и најтеже муке за своју веру или управо за своју јерес.

У другој малој причи, што се зове „У рђаву друштву“, приказује Короленко другу веома ориги-налну личност, која може постојати само у таквим анормалним прилика, какве су у Русији. Племић пан Туркевић услед непрестана банчења са свим је оронuo те постао просјак и скитница, но по који пут наиђу на њ часи, где мисли да чује глас свога позива. Онда се дигне па пође, у страсну заносу а све хрчући од беснила, у главну варошку четврт са светим смером, да „неправеднима, као но пророк Јеремија, здере образину с лица“. Глас јавнога ми-шљења налази дакле у том племићком скитници свога демократског заступника. Праћен радозналом светином, која у својој средини има често и најва-женијих грађана, иде ђорнути пророк по вароши па по реду застаје пред становима полицајног повере-ника, судије и других виших чиновника варошких те им у патетичној форми пребацује насиља и не-правде, које су некад починили, и опомиње их на истину и љубав. Таква лица, као што је тај пан Туркевић, кога приказује Короленко, обичне су по-јаве на површини рускога живота, то је силни онај свет, што се уби пијанчењем, коцкањем и банчењем, свет, чији је живот и за најбољих му дана био без садржине а који сад свој једини интерес, што живи на земљи, налази у том, што хоће своју рођену кривицу, било на правди било на неправди, да свали на друштво и његове органе.

Даљи тип револуционара из народа, у којем до-лази до израза и економска противност међу бога-

ташом и сиромашом, јавља се у Короленка у другој једној скици, којој је натпис „За иконом“. Чизмар Андреј Иванович иначе је беспримерно вредан радник, који од ране зоре до мркла мрака седи на ради. Но често наиђу на њ такви моменти, кад — као што сам вели — „постане са свим други човек“. Онда стане кривити свештенство, како иде само за чулним уживањима, полицији замера, што јој чиновници пијану свету, који преноћи у полицијском ревиру, испремећу шпагове те им и онако мршаву касу још већма роваше. Највећма се љути на трговце. „Да сам ја министар“, вели, „забрањено бих им свима трговање.“ У безграничној својој мржњи на богаташе и силнике са свим је слеп тај демократа Андреј Иванович те често насрне на са свим невин свет. Неправда, на коју наилази на сваком кораку, тако га уме да огорчи, да не може више да разликује, где управо лежи зло, па често постаје и сам неправедан. При свем том је он веома симпатична личност и стоји на врло високу моралну степену. „У свако сам доба готов умрети за истину!“ једнако му је на уснама а те речи нису код њега шупља фраза, него израз најдубљег и најунутрашњијег осећања. Андреј Иванович је лако покретљива скептичка нарав, тражи истину и знање, јер би то двоје могло ублажити његову узнемирену душу, а има јако изражен моралан карактер. „Можда је стојао хришћанству ближе“, вели

(Свршиће се)

К О В Ч Е Ж И Њ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

À travers la Russie boréale, par Charles Babot. 1 књ. на 16-ни. 1894. Paris, код Hachette-a. Стаје дин. 3,50.

Кроз северну Русију, тако се зове извештај дугачка и тешка путовања кроз крајеве готово непознате, до којих цивилизација није могла да допре, а кроз које ће, у скоро, пролазити један од најглавнијих трговачких друмова велике руске империје. Писац се нарочито ограничавао на изучавање разних народности, које насељавају тај крај. У исто време описује и земље око Волге и равницу реке Печоре, Урал и Сибир. У околини Казана пробавио је писац неко време међу Татарима, указујући са хвалом на резултате руске администрације међу овим муслиманским елементом. Поред њих, у самоме срцу Русије, наилази на многа незнабожачка племена, чије је чудновате верске обичаје врло лепо описао. На северу Сибира говори о Остијацима, који потпуно представљају преисториска племена, живећи од лова и риболова. — Они, који се баве изучавањем примитивних друштава, ваљда ће много што шта интересна у овој књизи. **Н. С. П.**

за њ Короленко, „него врло многи високо развијени људи.“ Инстинктивно је он истраживао прави смисао човечности и љубави и тежио је да нађе највиши идејал онога, што је добро.

У Короленка се према томе јављају нови карактери у руској белетристици, људи из народа, с вољом, с вредноћом, с активношћу и отпорношћу, а то су све сама својства, која су до сад у народу дремала те тек у последње време почињу да излазе на видик. Пре Короленка нису руске белетристе додирнули тај тип. Руски су песници и романсјери иначе свагда најрадије описивали апатичне, слабе и пасивне карактере. Лени и непомични Обломов у њих је инкарнација интелигенције; а у приказивању народног живота искључиво износе читаоцу пред очи потиштене и јадне патнике, који никад не размишљају о узроцима своје невоље, а камо ли да дижу протест против силе, која им се чини. Зар одиста велики руски народ не приказује ништа друго, до ли голему масу, која не уме ни критиковати ни мислити, масу, која тешки јарам сноси ћутећи и без роптања? Зар се ништа не креће у тога народа, који броји преко сто милијона? Заслуга је Короленкова, да је генијалним погледом схватио нове махове и вреће, које је у народа већ настало, те с психолошком дубљином познао витопере будућој бури у руском царству, витопере, који се јављају у руском народном животу.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

□ У овогодишњој мајској свесци рускога „Труда“ изађе студија о *Књижевном покрету у Словака* од Н. Филипова. *La Revue des Revues* у свесци од 1 јуна, стр. 408—412, доноси у изводу ову студију, која није ништа друго до бијографска и библиографска скица словачких писаца и њихових дела од 1840—1890 године.

□ Крајем 1892 године изађе у Лајпцигу, на немачком језику, књига: *О економском и финансијском стању Бугарске*, од професора бечке трговачке академије Рошера. О овој је књизи проговорено у нас у прошлогодишњој јануарској књизи „Цариника“. Иста књига изађе крајем 1893 године и у францускоме преводу, трошком једне женевске штампарије. Књига је израђена по званичним подацима те је за то привукла пажњу многих финансијских кругова у Европи. Благри се старају да о њима пишу странци. Они их сами доводе у Бугарску, ту их лепо угосте и награде, па им онда ставе на расположење све оно, чиме би се могло објаснити њихово богатство и учињени напредак; и ми тврдо верујемо, да они

имају отуда велике, врло велике користи. У Србији не само да се тако не ради, већ се још наје жалосних синова, који шаљу лажне гласове у иностранство о финансијским приликама Србије, те Србија губи и оно мало кредита, што га још има.

□ У Паризу изађе ту скоро Histoire de la littérature contemporaine chez les Slaves, par C. Courrière. Ми је још нисмо имали у рукама; „Србобран“ је у 59 броју у српском преводу донео одељак, где се говори о књижевности „малене словенске Швајцарске“ — Црне Горе

□ Figaro у своме 147 броју, од 27 маја ове године донео је чланак кнеза Божицара Кара-Ђорђевића, Heures de patrie: en Serbie. Кнез Божицар, како он то сам прича, по повратку своје из Палестине, бавио се прошле године у Солуну у тренутку, кад је краљ Александар, путујући кроз Србију, походио и Тополу и положио венац на гробу његова претка. Жеља да походи своју отаџбину, да види родно место свога деде, нагнала га је на пут, који је са великим ризиком био предузео. Знајући да је његовима забрањен улазак у Србију, он набави лажан пасош и као путник-туриста уђе у Србију преко Врање. У Тополу се бавио два дана, а походио је и снимио све оне знаменитости, које су га интересовале. У своме чланку изврним француским стилем описује српску народну ношњу и обичаје о свадби, на којој је присуствовао. Кнез Божицар је, како нам један друг рече, врло добар пријатељ познатог француског књижевника Пјера Лотија, са киме је врло често путовао по Азији.

□ La Semaine littéraire донесе у своме 23 броју изврстан чланак од Paul Seippel-a: Serbes et Bulgares. Ми смо проговорили у једној прилици, приказујући часопис La Bibliothèque Universelle, о једноме раду овога књижевника, који је у више прилика показао да је одан пријатељ српскоме народу, у чијој је средини пробавио скоро две године. Он је још више у истој часопису написао један чланак о Српском народу, поводом зимских промена у Србији. И данашњи је чланак написан поводом последњих политичких догађаја у Србији и Бугарској. У њему поређује Србе са Бугарима: указује на битву разлику између његових карактера као озбиљан и беспристрастан посматрач. Ево шта вели о Србима: „Pure race slave, élégante et fine, des plus séduisantes surtout à l'état le moins civilisé très ouverte d'esprit, avec un tour d'imagination naturellement poétique; race nerveuse et pleine de ressort, dont on peut attendre de beaux mouvements inattendus d'héroïsme et de colère Les Français des Balkans“. Госп. Seippel познаје врло добро најновију политичку историју Србије и са врло много љубави указује на погрешке, а хвали лепе особине српскога народа, којима се диви.

□ У последњим бројевима париског недељног листа La vie parisienne почео је излазити низ чланака од Guy-a, En passant par Belgrade. То су Notes au crayon, као што их њен, чини нам се, ангажирани писац назива, а у којима износи своје успомене из Београда. Он је походио многе политичке личности у Београду и забележио њихове говоре; упо-

знао се са многим српским државним и јавним установама, прошетао Београдом лево и десно: уживао на Калимегдану и давио се у благу код железнице; гледао у народном повору ришту „Јованку Орлеанку“ ... једном речи прокретарио кроз Београд и о свему томе написао неколико редака час подругљиво час озбиљно.

□ За оне, који се баве женским питањем изашла је пре кратког времена интересна књижица: Le grand catéchisme de la femme, par Louis Frank. Писац је један од познатих ветерана на феминизму у Белгији. Он је написао и превео неколико ваљаних студија о женском питању. У овој најновијој књижици, катихизису, у виду питања и одговора, а у двадесет и више лекција, претреса данашњи положај жене у држави и породици, нападајући модерно законодавство у опште због печувених неправда, које се чине жени. Књига је изашла у познатој Bibliothèque Gilon, где изађоше неколико ваљаних студија из моралних и политичких наука, а где су поред лепе књижевности заступљене и све друге науке.

Н. Ш. Ц. Римска „Nuova Antologia“ у броју од 1 фебруара ов. год., доноси чланак под натписом La questione della liturgia slava nell' Istria (Питање о словенској литургији у Истрији). Овај је чланак приказ двају књига о истом предмету, једне од каноника Giov. Pesante, друге од доктора В. Verutti. Премда се ствар тиче нарочито Хрвата и њихове пропаганде, која је, буди узгред речено, дозлогрдила Богу и људима у Истрији као и у српској земљама, не би било с горега да се когод и у нас осврне на ове књиге. Написане су у духу чисто латинско-талијанском, и на то би могло бити приговора с општег словенског гледишта. Али писци признају да у Истрији има и досељеника Срба (док нас браћа Хрвати нигде ни за лијек не налазе) а баве се опширно Ђирилом и Методијем и словенском литургијом, питање, које је о трагу неколико година било толико успалило у нас духове и о ком би ове књиге могле пружити новијих података.

□ Берарово дело La Turquie et l'hellenisme contemporain наградила је Француска Академија. Кажу да је Берар очарао Академију познавањем прилика на Истоку, а нарочито беспристрашношћу.

□ L'argot parisien, тако се зове етимолошка упоредна студија о једноме парискоме говору, који то име носи, а коју написа Andrien Timmermans. Многи француски дневни листови и књижевници изразили се похвално о овој књизи, нарочито познати француски критичар Fr. Sarrée, који рече: „да је ово озбиљан рад из лингвистике и философије“. Књига изађе трошком књижара Klincksieck-a, а стаје шест франака.

— У броју енглеског месечника „Century“ за мај ове године има чланак с натписом „Zmaj Jovan Jovanovich. The Chief Servian Poet, by Nikola Tesla“ а осим тога и енглески превод Змајевих песама: „Три хајдука“ („The three Gaiurs“), „Циганин хвали свога коња“ („The Gipsy praises his Horse“), „Тајна љубав“ („Mysterious Love“) и „Два сна“ („Two Dreams“). Песме је те превео Robert Underwood Johnson, и то онако, како му их је Тесла усмено превео и протумачио.

САДРЖАЈ: Песништво: Борис Годунов. По типини. — Поука: О прошлости Београда. — Књижевност: Владимир Короленко. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фр. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а прегллата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима прегллату књижарница В. Валожича у Београду.